

Ya hayır söylemeli yahut susmalı

Sami Bey: “Yalan söylemeyi meşrû kılan nedenler var mıdır? Varsa ölçümüz ne olmalıdır? Yalan söylemeyi kendine alışkanlık yapmış birisinin durumu nedir?”

Yalan söylemek büyük günahlardandır. Fakat bazı durumlarda, bazı hayırlar söz konusu olunca, tevriyeli ifâdeler kullanmaya ruhsat vardır. Bu yalan değildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (asm) şöyle buyurmuştur: “Halk arasını düzelten ve bunun için hayır kastıyla söz ulaştıran veya hayır için söyleyen, yalancı değildir.”¹ Bu hadîsin devamı mâhiyetinde Müslim, Ümmü Gülsüm'den (ra) şu ziyâdeyi rivâyet eder: “İnsanların ileri geri konuşmalarından yalnız şu üç şeyin dışında yalana ruhsat verildiğini işitmedim.

Bunlar:

- 1- Harp esnasında düşmana karşı,
- 2- Halk arasını ıslah için,
- 3- Karı-koca arasında aile birlik ve düzenliği için.”²

Mutlak yalana cevaz verilmediğinden; mümkünse ruhsat verilen hususlarda da “tevriye” usûlünü aşmamak gerekir. Tevriye, edebiyatta, birkaç mânâsı olan bir kelimenin en uzak mânâsını kast etmek demektir. Bu sanatı kullanmak sûretiyle meselâ insanlar arasını ıslah etmek veya harp esnasında düşmanı oyalamak, ya da her hangi bir hayır gözetmek mümkünken, düpedüz yalan söylemek câiz değildir.

Meselâ iki kişinin arasını düzeltmek veya barıştırmak için; birine gidip, “O sana dâima duâ ediyor” dense ve bununla ötekinin, “Ya Rab, bütün Müslümanları afv ü mağfiret eyle!” dediği kast olursa; tevriye sanatı açısından yalan söylenmiş olmaz. Böylece adamın adâvet ve husûmet ateşini söndürmek ve kin ve garazını hafifletmek de mümkün olur. Veya harp esnasında düşman askerinin moralini bozmak ve gücünü zayıflatmak için, “Kralınız öldü!” denir ve bununla düşman askerinin eski krallarının öldüğü kast edilirse yine tevriye usûlü ile hem yalandan korunmuş, hem de düşman

askeri zaafiyete uğratılmış olur. Yahut düşmana esir düşen birisinin, “Cephaneniz nerede?” sorusuna, “Bilmiyorum!” diye cevap vermesi de tevriye açısından doğrudur. Yani bardağın susuz kısmı gösterilip, “Bardağın yarısı boştur” demektense, bardağın dolu yanını göstermek ve “Bardakta yeterince su vardır” demek mümkündür. Bu şekilde yalan da söylenmiş olmaz.

Bu husûsu, Sekizinci Söz’deki, bahçenin murdar şeylerine değil, gülüne ve meyvesine dikkat ederek saadetini bozmayan iyi kardeşin örnek tutumu ile ilişkilendirmek de mümkün. Halk arasında her zaman hoşumuza giden veya gitmeyen bir çok olaylarla karşılaşırız. “Çirkin olanı ve dert vereni bırak, güzel olana ve huzur verene bak!” kâidesince amel ettiğimizde çirkin şeyleri âdetâ yokmuş gibi sayarız ve pek fazla müteessir olmayız.³ İnsanların arasını ıslah ederken, karı-koca arasını düzeltirken, harp esnasında veya herhangi bir hayır umulan meselede başvurmamızda sakınca olmayan tevriye sanatını “çirkin şeyleri görmemek, iyi şeylere bakmak” tarzında değerlendirmek ve uygulamak, bizi düpedüz yalana bulaşmaktan koruyacak ve doğruluktan ayırmayacaktır. Yoksa bu ruhsatlar, doğrudan yalan söylenebileceği mânâsında değildir.

Bedüzzaman Hazretleri bu zamanda sû-i istimallerin çok olması nedeniyle, maslahat için yalana aslâ fetvâ vermemekte; bunu, “Sû-i istimâle müsâit bir bataklık” olarak nitелеmektedir. Saîd Nursî’ye göre; ya doğru söylenmeli, ya da sükût edilmelidir. Her söylenilen doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değildir! Yalan söze fetvâ yoktur!⁴

Dipnotlar:

- 1- Buhârî, 8/1156.
- 2- Müslim, Birr, 101.
- 3- Sözler, s. 41.
- 4- Hutbe-i Şâmiye, s. 44.